

ВІДГУК

офіційного опонента Ротар Наталії Юріївни
на дисертацію Ямельницького Олега Ярославовича
«Політична мобілізація як чинник активізації політично участі в Україні»,
представлену на здобуття наукового ступеню кандидата політичних наук за
спеціальністю 23.00.02 – політичні інститути та процеси

Актуальність теми дослідження. Політична мобілізація є активністю громадян, яка формується внаслідок впливу або стимулу з боку політичних лідерів або організацій та ґрунтується на спрямуванні, придушенні чи викривленні вільних і раціональних переваг цих громадян. Вона може реалізуватися у двох формах – авторитарній та змагальній, основна різниця між якими полягає в тому, що змагальна мобілізація відбувається в ситуації чіткого поділу функцій між політичними інститутами, що артикують суспільні інтереси, та інститутами, що їх акумулюють, тоді як авторитарна мобілізація ігнорує поділ цих функціональних завдань. Проте, було б утопічним вважати, що політична участь громадян у реальному політичному процесі здатна набувати абсолютно автономного характеру. Швидше, мову слід вести про певне пропорційне поєднання автономних та мобілізаційних форм політичної участі, яке залежить від типу політичної системи, характеру її функціонування – стабільно еволюційного чи трансформаційного, засвоєння громадянами тих моделей політичної участі, що характеризують їх міжвиборчу активність. Українське суспільство тривалий час було знайомо переважно з мобілізаційними формами політичної участі, оскільки через повільний характер розвитку інститутів громадянського суспільства, змагальна мобілізація не мала відповідного підґрунтя. У даному контексті звернення О. Я. Ямельницького до аналізу всіх форм політичної мобілізації громадян України є актуальним як для ефективного аналізу політичного процесу, так і розвитку політичної теорії.

Ступінь обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх наукова новизна. Основні завдання дослідження, сформульовані автором у вступі дисертаційного дослідження, підпорядковані його меті, яка полягає в

комплексному політологічному дослідженні феномена політичної мобілізації, визначенні її змістовних характеристик та обґрунтуванні значення мобілізації як чинника активізації політичної участі громадян в Україні в умовах переходу до демократії.

Таке коло завдань визначило відповідні алгоритм та методологію дослідження, яких дисертант послідовно дотримується. Свідченням цього є структура дисертаційного дослідження, його текст та висновки. Доречно, на наш погляд, відзначити свідоме, ґрунтовне та конструктивне володіння дисертантом як сукупністю загальнотеоретичних методів дослідження, так і специфічними методами, породженими розвитком та останніми досягненнями комплексу гуманітарного знання, зокрема структурування емпіричної інформації соціологічних досліджень. Це дозволило значно урізноманітнити та поглибити аналіз джерел та наслідків мобілізації політичної участі, визначити основні механізми та поглибити розуміння ролі громадських організацій для поширення змагальних форм політичної мобілізації. У даному контексті конструктивною та позитивною можна визнати спробу автора сформулювати авторське трактування поняття «активізація політичної участі громадян засобами мобілізації» як інтенсифікації їх активності, метою якої є максимально можлива реалізація суспільно-політичного потенціалу громадян, груп, колективів та організацій, які вони утворюють.

Аналізуючи джерельну базу та стан наукової розробки проблеми мобілізації політичної участі, автор звертається до наукових інтерпретацій явища та процесу політичної мобілізації, сформульованих у пацях Д. Гріна, Р. Дала, Р. Деггера, К. Хула, Л. Зіглера, Ч. Тіллі, А. Колодій, О. Чемшіта, Н. Ротар, В. Бортнікова. Д. Гончарова, Е. Шестопал, особливу увагу приділяючи осмисленню нового погляду на інтенсивність та засоби легітимного залучення громадян в політику (с. 12–17), особливостей визначення суті мобілізації як елементу демократизації та модернізації політичної системи (С. 18 – 20), принципів вивчення політичної мобілізації в контексті проблемі мобілізації ресурсів (с. 22 – 25).

Комплексний аналіз теоретико-методологічних засад дослідження мобілізаційних чинників активізації політичної участі, здійснений Олегом Ярославовичем, дозволив йому стверджувати, що цей процес здійснюється на двох рівнях. Зокрема, автор виокремлює соціокультурний рівень, на якому політична мобілізація розглядається крізь призму формування активістського типу політичної культури громадян та інституційний, на якому при з'ясуванні чинників мобілізації громадян до політичної участі береться до уваги мобілізаційний потенціал інститутів політичних партій, органів державної влади та місцевого самоврядування, громадських організацій (с. 47 – 62).

Досліджуючи політико-культурні чинники мобілізації політичної участі громадян, автор дисертації звертається до аналізу співвідношення мотивів та мотивації в структурі чинників політичної мобілізації (с. 90–75), визначає роль громадянської самоідентифікації у вимірі її геоструктури (с. 96 – 98), визначає зв'язок між характером політичної мобілізації та типом політичної культури (с. 100 – 108). Здійснений аналіз політико-культурних чинників мобілізації політичної участі дозволив автору стверджувати, що низька громадянська свідомість населення України та залучення їх до тих чи інших форм суспільної активності, можемо стверджувати про початок акумулювання соціального капіталу українців як мобілізаційного ресурсу, що може бути використаний для активізації громадської діяльності людей та їх груп.

О. В. Ямельницький, конкретизуючи проблему інституційних форм та технологій політичної мобілізації громадян України, обґрунтовано звертається до визначення особливостей поєднання змагальних та авторитарних характеристик партійної та електоральної мобілізації громадян України (с. 113 – 138), мобілізаційного потенціалу інститутів громадянського суспільства (с. 138 – 150), новітніх форм активізації політичної участі, зокрема тих, що реалізуються за допомогою інформаційних технологій та політмобів (с. 154 – 166), Євромайдану як чинника політичної мобілізації громадян (с. 168 – 184).

Результати дисертаційного дослідження О. В. Ямельницького позначені науковою новизною, зокрема автором дано авторське трактування поняття «активізація політичної участі громадян засобами мобілізації» (с. 61 – 64); доведено неправомірність спрощеного, однобічного трактування феномена політичної мобілізації як однозначно негативного явища (с. 52 – 61); обґрунтовано, що у визначенні характеру політичної мобілізації має значення як сам факт прояву політичної активності, так і позитивне ціннісне ставлення людини до нього, залежно від типу політичної культури особи (с. 90 – 109); удосконалено підхід щодо розрізнення мобілізованої та автономної політичної участі (с. 115 – 132), розуміння впливу інформаційних технологій на формування громадської думки та її мобілізацію (с. 153 – 166).

Дисертаційне дослідження О. В. Ямельницького є достовірним, воно спирається на фундаментальний аналіз сучасних теорій політичної науки, достатньо повного списку праць дослідників політичної участі та політичної культури у сучасному світі, широкої джерельної бази, що характеризує емпіричний вимір процесів політичної мобілізації громадян України.

Наукове та практичне значення результатів і висновків дисертації, пропозиції щодо їх використання. Наведені в тексті узагальнення, висновки та пропозиції можуть бути використані при моделюванні змагальних форм політичної участі, виробленні інформаційних технологій супроводу політичної участі, текстів, розробці проектів партійної мобілізації. Матеріали дисертації можуть бути використані у навчальному процесі при підготовці загальних і спеціальних курсів, написанні підручників і навчальних посібників для забезпечення підготовки студентів в сфері політичних наук.

Повнота викладу сформульованих в дослідженні наукових положень, висновків і результатів в опублікованих працях. Основні результати проведених дисертантом досліджень, теоретичні та методологічні положення і практичні рекомендації опубліковані у 6 наукових статтях, що надруковані у спеціалізованих фахових наукових виданнях, фахових з політичних наук (2 з них – у закордонних виданнях). Основні положення та висновки дослідження

доповідалися автором на 17 міжнародних наукових конференціях. Загальна кількість опублікованих автором по темі дисертації праць – 26.

Логіка викладу матеріалів дисертаційного дослідження, структура та стиль дозволяють вважати його самостійною завершеною працею.

Зміст автореферату ідентичний змісту основних положень дисертації.

Дискусійні положення та недоліки дисертаційної роботи. Загалом позитивна оцінка результатів, отриманих автором у процесі дослідження, не означає відсутності в роботі певних дискусійних положень, які полягають, на наш погляд, у наступному:

1. Позитивно оцінюючи здійснений автором аналіз політичної мобілізації не тільки в негативному смисловому навантаженні, але і як необхідний позитивний інструмент в діяльності інститутів громадянського суспільства, О. В. Ямельницький трактує політичну мобілізацію виключно як політичну активність. Така позиція автора чітко позиціонується в назві роботи, науковій новизні, тексті. На нашу думку, зазначене розуміння політичної мобілізації не зовсім вірно відображає зміст даного поняття. Насамперед, маємо на увазі, що авторитарна політична мобілізація фактично позбавлена характеристик політичної активності. Авторитарна політична мобілізація є мобілізацією на потрібну для суб'єкта мобілізації політичну дію, але не політичну активність. Тому, автору слід було чітко розмежувати політичну мобілізацію як стимул до дії та політичну мобілізацію як стимул до політичної активності.

2. На с. 28 – 32 дисертаційного дослідження автор намагається розв'язати складну для політичної науки проблему співвідношення понять «політична участь», «громадянська участь», «громадська участь», стверджуючи, що «в дисертації часто, поряд із категорією «політична участь», використовуватимуться ширші поняття «громадська участь», «громадянська залученість», «громадянська активність», які аргіогі містять політичну складову». Підтримуючи позицію О. В. Ямельницького, що усі окреслені категорії мають політичну складову, вважаємо, що оцінювати поняття «громадська участь», «громадянська залученість», «громадянська активність»

як ширші чи вужчі не видається можливим. Це є поняття різного шеругу, оскільки вектор політичної дії громадської участі спрямований на розв'язання проблем місцевої політики, правом участі у якій в стабільних демократіях наділені і негромадяни; вектор політичної дії політичної участі спрямований виключно на політичну систему, тоді як громадянська участь має транскордонний характер.

3. Схвально оцінюючи звернення автора до встановлення зв'язку між ідентичністю, ідентифікацією та політичною мобілізацією, не можемо погодитися з трактування політичної ідентичності як «одичної прив'язки», у даному дослідженні до політичних цінностей регіону України. Політична ідентичність є надзвичайно динамічною характеристикою і громадянина, і соціальної групи, і суспільства загалом. Тому варто говорити про ідентифікаційні матриці з окресленням типових маркерів ідентифікації та їх потенціалом реакції на авторитарні чи змагальні стимули політичної мобілізації.

4. З тексту дисертації цілком очевидною є вірна дослідницька позиція автора щодо визначення громадянина як об'єкта мобілізаційних політичних практик, проте відкритим залишилося питання про те, а хто (що) є суб'єктами політичної мобілізації. І якщо, можливо не зовсім чітку, відповідь на це питання стосовно електоральної ситуації ми знаходимо на сторінках дисертації, то стосовно міжвиборчого періоду це питання залишається відкритим. Звуження кола суб'єктів мобілізації до громадських об'єднань не зовсім вірно, хоча б тому, що з них усіх політику як простір своєї діяльності визначають переважно політичні партії. На нашу думку, чітке визначення кола суб'єктів політичної мобілізації в її авторитарних та змагальних проявах, дозволило б автору визначити мету мобілізації та очікувані результати мобілізації, визначити співвідношення примусу та стимулювання політичної мобілізації, припустиме для тих чи інших суб'єктів мобілізації.

5. Текст дисертаційного дослідження не позбавлений незначних помилок технічного характеру, зокрема таблиці, що займають площу більше 1/3 сторінки

мають виноситися у додатки. Автор іноді надто вільно послуговується категоріальним апаратом сучасної політичної науки, наприклад характеризує політичну мобілізацію як «феномен» та застосовуючи категорію «маси» для аналізу політичної участі громадян.

Відповідність дисертації вимогам Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника.

Не зважаючи на дискусійні моменти та окремі вищезазначені недоліки, слід визнати, що основні положення дисертаційного дослідження, висновки та рекомендації, які формулює авторка, містять наукову новизну, мають належну аргументацію, науково достовірні. Отже, кандидатська дисертація О. Я. Ямельницького є завершеною, самостійно виконаною науковою працею, у якій вирішено ряд актуальних наукових проблем та отримані обґрунтовані результати, що сприятимуть конструктивному розвитку культури політичного процесу в Україні.

За змістом та оформленням дисертація Олега Ярославовича Ямельницького «Політична мобілізація як чинник активізації політичної участі в Україні», представлена на здобуття наукового ступеню кандидата політичних наук за спеціальністю 23.00.02 – політичні інститути та процеси, відповідає вимогам п. 9, 11, 12 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою КМУ від 24 липня 2013 р. № 567, а її автор заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата політичних наук за спеціальністю 23.00.02 – політичні інститути та процеси.

Доктор політичних наук, професор,
 професор кафедри політології та державного управління
 Чернівецького національного університету
 імені Юрія Федьковича
 19 березня 2016

Н. Ю. Ротар

Підпис *Н. Ю. Ротар*
 Учений секретар Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича
Кудач І.М.
 " 27 " 03 16